

уявлення, що все вирішує впровадження інформаційних і телекомунікаційних технологій, яким приписується дивовижна сила. У цьому випадку суспільству пропонується просте рішення: достатньо забезпечити навчальні заклади комп'ютерами і засобами телекомунікацій, щоб освіта як за порухом чарівної палички стала якісною, доступною і дешевою. Проте найкращі сучасні технології, що застосовуються викладачами і студентами, без адекватної реорганізації навчально-виховного процесу здійснюють деморалізуючий вплив і, просто кажучи, є марнотратними.

Висновки. Вважаємо, що актуальною проблемою є посилення відповідальності самого студента за результати навчання в ситуації, коли йому надається велика кількість можливостей вибору різноманітних форм навчання, необхідної інформації за умов дефіциту часу. За такої ситуації важливо допомогти правильно організувати режим навчальної діяльності з урахуванням індивідуальних здібностей і можливостей кожного студента.

1. Биков В. Ю. Інформатизація загальноосвітньої і професійно-технічної школи України: концептуальні засади і пріоритетні напрями // Професійна освіта: педагогіка і психологія. – К., 2003. – № 4. – С. 501–515.
2. Васянович Г. П. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект): Монографія. – Вид. 2. – Львів: Львів. держ. фінансово-економіч. Ін-т, 2002. – 232с.
3. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти. – Вінниця: ООО “Планер”, 2005. – 366 с.
4. Зязюн І. А. Особливості педагогічної дії в комп'ютерному середовищі // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: Збірник наукових праць. – Львів: ЛДУ БЖД, 2006. – С. 3–8.
5. Козяр М. М. Інформаційно-телекомунікаційні технології в системі професійної підготовки фахівців цивільного захисту // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: Збірник наукових праць. – Львів: ЛДУ БЖД, 2006. – С. 6–13.
6. Ничкало Н. Г. Ключові напрями педагогічних досліджень з проблем використання інформаційно-телекомунікаційних технологій // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: Збірник наукових праць. – Львів: ЛДУ БЖД, 2006. – С. 21–29.

The analysis of the use of informational technologies in educational and training process has been carried out on the principles of home and foreign experience. Scientific approaches concerning the improvement of the system of qualitative and accessible education in conditions of informational society have been ascertained.

Key words: *education, information technology, quality, media education, telecommunications, educational process.*

УДК 371.13:316.475:159.964.21
ББК 74р 8

Катерина Лисенко-Гелемб'юк

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ПОДОЛАННІ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті запропоновано бачення соціально-психологічного впливу саморегуляції особистості, особливо її функціонального призначення у розв'язуванні міжособистісного

конфлікту. На цій основі побудовано соціально-психологічну модель окресленого феномена.

Ключові слова: саморегуляція, механізми, функції саморегуляції, самовплив, самокорекція, міжособистісний конфлікт, цільова мобілізація, рефлексія.

В умовах трансформації сучасної соціально-економічної, суспільно-політичної, освітньої системи України, актуальною проблемою сьогодення постає підготовка майбутніх педагогів з адекватним та відповідальним підходом до професійної діяльності. Учитель, вихователь зможе досягти успіхів тільки за умови позитивного впливу на вихованців власними особистісними якостями: світоглядом, своєю діяльністю, поведінкою. Створення авторської позиції особистості, яка б не лише віддзеркалювала її унікальність, а й стимулювала до вибору, тактичних прийомів педагогічної діяльності, поза сумнівом, неможливе без здатності людини керувати собою на основі сприймання та усвідомлення власних психічних станів і поведінки та їх безпосереднього впливу на вихованців. Конструктивність вирішення міжособистісних конфліктів, вочевидь, зростатиме за умови підвищення рівня саморегуляції та гуманістичного спрямування студентів. Для цього необхідно забезпечити єдність її енергетичних та змістовно-сміслових аспектів. Отож, зупинимося на визначенні змісту процесуального й динамічного аспектів саморегуляції, тобто на тих психологічних функціях і механізмах, які в ньому розгортаються.

Динамічна сторона психічного життя спрямовує рух і поступ психічної активності юнаків задля досягнення конкретного результату. Отже, які саме психологічні впливи (засоби) забезпечують перехід зовнішніх подразників соціального оточення у внутрішні регулятори особистісної поведінки студентів?

Л. Анциферова слушно зауважує, що у змістовому наповненні психологічних механізмів вміщено різні форми існування особистості в часі. Відповідно до цього вони є визначальними в динаміці психічного життя людини. Автор наголошує, що "...психологічні механізми можна уявити собі як закріплені в психологічній організації особистості функціональні способи її перетворень, в результаті яких з'являються різні новоутворення, підвищується або знижується рівень організованості особистісної системи, змінюється режим її функціонування" [1, с. 8]. Такими функціональними способами динаміки життя людини Н. Пов'якель називає інтегральні механізми саморегуляції мислення. Відносить до них: цілеутворення, прогнозування, планування, програмування, прийняття рішення. Вони починають функціонувати в процесі вирішення завдань і є спрямованими на співорганізацію всіх необхідних складових поведінки й діяльності особистості.

Професійно важливим психологічним механізмом саморегуляції Н. Пов'якель розглядає рефлексію, що регулює та стабілізує діяльність особистості студента. Сформованість професійної рефлексії, взаємозалежність і гнучкість рефлексивних процесів значною мірою забезпечують ефективність функціонування саморегуляції професійного мислення фахівця [4].

У дослідженнях різних аспектів саморегуляції діяльності акцентовано питання регулювання конкретних видів трудової діяльності (управлінська, педагогічна, "діяльності оператора"). Дотично до них констатовано, що проблематика саморегуляції в умовах сучасної соціокультурної ситуації вимагає від особистості професіонала значних резервів щодо самовладання, адаптації до специфічних умов професійної діяльності,

самоконтролю. У числі центральних механізмів саморегуляції вченими означено самоефективність, тобто почуття власної компетентності та ефективності. Самоефективність стимулює особистість до наполегливішої праці, зменшення тривожності та схильності до депресії.

М. Боришевський розглядає як теоретичну категорію, вказуючи, що характеристика психологічних механізмів саморегуляції може ґрунтуватися на аналізі особливостей її структурних компонентів, до яких відносять: *самооцінку* (результат мислительних операцій: порівняння, аналіз, синтез із постійно присутнім емоційним компонентом – суб'єктивне переживання); *домагання особистості* – (корекція прийнятих цілей, задач); *соціально-психологічне очікування (очікувана оцінка)* (функція посередника між самосвідомістю особистості та її соціальним оточенням у процесі саморегуляції поведінки); *образ “Я”* (самопізнання; головна мета життєдіяльності особистості; психологічне утворення, яке забезпечує головну функцію саморегуляції – цілепокладання; узагальнений, глобальний механізм саморегуляції на особистісному рівні) [2, с. 34, 36].

Щодо функцій, то М. Боришевський виокремлює та описує такі: плануюча та прогностична (включають цілепокладання та моделювання); селективна (відбір певних поведінкових задач, засобів та способів їх вирішення відповідно до особистісно значущих принципів, цінностей); “самосуб'єктний вплив”, (вплив особистості на власні психічні процеси і стани з метою їх оптимізації – регулювання рівня інтелектуальної активності, емоційних проявів); коригуюча (перебудова власної поведінки з метою подолання дисонансу між наявними та запланованими наслідками певних дій і вчинків); забезпечення самостворення, самовдосконалення; і насамкінець контролююча-контроль і оцінювання особистістю власної поведінки [2, с. 21].

В індивідуальному стилі саморегуляції, В. Моросанова виокремлює інтегративну, системоутворюючу, інструментальну та компенсаторну функції. Інтегративна – провідна у формуванні комплексу стильових особливостей, під впливом особистісних змінних та вимог дійсності; системоутворююча – новоутворення як регулятивно-особистісні властивості людини, що є результатом формування стійких стильових особливостей саморегуляції; інструментальна – розвиток особливостей саморегуляції, відповідних до специфіки діяльності, що сприяють її успішності; компенсаторна – у суб'єкта діяльності може формуватися стиль, коли високорозвинені регулятивні ланки здатні компенсувати розвинені недостатньо [3].

Тут логічно зауважити, що у стилі саморегуляції локалізовано найтипівіші для окремої людини способи організації її активності. Відтак, стильові регулятивні особливості є передумовою формування індивідуального стилю діяльності, який проявлятиметься у найрізноманітніших її видах. Як зауважує В. Моросанова, “чим вищий характерний для особистості рівень усвідомленого саморегулювання, розвиненість, гармонійність всіх його ланок, тим менше труднощів при виборі професії і легше відбувається адаптація до нових видів діяльності” [3, с. 34].

Вважаємо, що індивідуальний стиль саморегуляції неподільний із тактикою поведінки особистості в конфлікті, яка ґрунтується на двовимірній моделі регулювання конфлікту, а її основоположними вимірами постають кооперація (увага людини до інтересів інших суб'єктів конфлікту) та цілеспрямованість (акцентування захисту власних інтересів).

На основі аналізу наведених класифікацій найбільш актуальною для нашого дослідження розглядаємо класифікацію М. Боришевського. Призначення кожної із означених функцій у розв'язуванні міжособистісного конфлікту студентської молоді очевидне, водночас вимагає інтерпретації.

Відтак, плануюча та прогностична скеровує особистість юнака до аналізу конкретної ситуації й переходу до припинення конфліктної взаємодії; формує суб'єктивну модель – прогноз бажаного (імовірного) результату. Її визначальним аспектом є планування, тобто виникнення й утвердження цілі дотичної до бажання конструктивно розв'язати конфлікт. Це уможлиблюється наявністю у юнаків та дівчат колективістської спрямованості особистості. Ідеальним при цьому розглядаємо варіант, коли обидві конфліктуючі сторони вирізняються такою спрямованістю. Якщо ж вона притаманна лише одному із опонентів, то ситуацію можна розглядати як помірно сприятливу для конструктивного розв'язування конфлікту: все буде залежати від міцності й рівня розвитку цієї спрямованості. І, нарешті, якщо конфліктуючі сторони володіють високим рівнем егоцентризму, то, очевидно, конфлікт конструктивно не розв'яжеться. Врешті-решт той, у кого сильніше “Его”, подавить слабше “Его” свого опонента.

Із визначенням цілі (мети) настає час для селективної функції: відбір поведінкових задач, засобів та способів їх вирішення прямо залежить від прагнень опонентів, намірів у досягненнях. За конструктивного розв'язування конфлікту селективна функція спрямована на вибір оптимальної стратегії взаємодії та задоволення очікування конфліктуючих сторін. В іншому випадку – вона буде віддзеркалювати індивідуалістське прагнення опонентів до перемоги у конфлікті. Неправильно поставлена ціль (переслідування егоцентричних інтересів) уможлиблює вибір деструктивних варіантів поведінки, починаючи від пасивних (бойкот) і закінчуючи активними (приниження честі та гідності опонента, розповсюдження пліток).

У конфліктній проблемі опоненти об'єктивно стикаються з необхідністю врегулювати свої емоційні прояви та розумову активність. В цьому виявляється функція самосуб'єктного впливу. Навіть найсвітліша, найгуманніша ціль, спрямована на конструктивний вихід із конфлікту, може зійти нанівець, якщо опонент (опоненти) допустять у взаємодії зрив емоцій чи спробу своїм інтелектом подавити (принизити) один одного. Задля уникнення цього самосуб'єктний вплив утримує поведінку людини під контролем, за допомогою саморегуляції підтримує стабільний рівень активності студентів незалежно від суб'єктивної мінливості психічних станів особистості на кожному етапі розв'язування конфлікту.

Уміння об'єктивно виявити його причини, знайти і реалізувати оптимальний для всіх вихід потребує психологічної, інтелектуальної й духовної майстерності. Водночас досвід такої взаємодії за сприятливого перебігу детермінує самовдосконалення та самостворення особистості в юнацькому віці. Якщо конфлікт не буде розв'язаний конструктивно – негативний досвід також може сприяти самовдосконаленню особистості, що можливе, коли вона не акцентує негативні емоції (образа, відчай, роздратування, бажання помститися) натомість аналізує ситуацію, що склалася, доходить до висновку чого не слід було робити, формуючи у такий спосіб досвід власної саморегуляції.

Коригуюча й контролююча функції взаємонепоодільні. Для їхньої реалізації молода людина послуговується взірцем, еталоном ефективної взаємодії. На нашу думку, найвдалішим є взірець, який ґрунтується на принципах взаємоповаги, доброзичливості, терпимості, тобто на духовних ідеалах. Ці орієнтири забезпечують можливість прогресивного розвитку студентів. У випадку, коли особистість орієнтується лише на власні потреби, бажання та інтереси або на певний зовнішній взірець (стиль поведінки авторитетної особи), вона суттєво обмежує можливості ефективної взаємодії. Орієнтація лише на себе провокує небезпеку перетворитися на замкнуту Еґо-структуру, натомість орієнтуючись на інших – можливі періодичні страждання чи від комплексу неповноцінності, чи комплексу “невизнаного генія”.

Отож, контролююча функція саморегуляції забезпечує безперервне порівняння власної поведінки із взірцем (еталоном). Неспівпадіння за такого порівняння включає в дію коригуючу функцію. Вона уможлиблює ліквідацію недоліків і наближення молодої людини до досягнення своєї мети. Орієнтування на духовний етalon детермінує конструктивне розв’язування міжособистісних конфліктів.

Таким чином, саморегуляція оптимізує конфліктну взаємодію, забезпечує здатність суб’єкта співвідносити власні можливості й індивідуальні особливості зі специфікою вирішуваних ним завдань. Саморегуляція непоодільна із вибором тактики поведінки в конфлікті, сприяє адаптації до мінливих, нестандартних умов та зумовлює своєрідне самовизначення, яке визначає стан людини і діяльність. Водночас, важливо наголосити пряму залежність ефективності саморегуляції від якості її структурних компонентів. Нагадаємо, що за М. Боришевським – це самооцінка, домагання особистості, соціально-психологічне очікування та образ “Я”. Їхнє підпорядкування вищим, духовним цінностям, сприяють тому, що саморегуляція стимулює прогресивний розвиток особистості, налагодження ефективної міжособистісної взаємодії та конструктивне розв’язування конфліктів. Якщо ж ці компоненти підпорядковані еґоїстичним (прагматичним) цінностям, то саморегуляція (навіть за таких умов вона може бути високого рівня) сприяє реалізації негативних або ж навіть суспільно небезпечних цілей. У контексті нашого дослідження це пояснюємо як бажання перемагати у конфліктах будь-якою ціною, задовольняти лише власні інтереси, нехтуючи інтересами опонента та нівелюючи його активність тощо.

Вищеозначене бачення соціально-психологічного впливу саморегуляції особистості, особливо її функціонального призначення у розв’язуванні міжособистісного конфлікту, лягли в основу побудови соціально-психологічної моделі окресленого феномена (рис. 1.).

Відтак, феномен саморегуляції розглядаємо не лише як здатність особистості студента діяти адекватно до обраної програми, принципів, норм і правил, а й як передумову корекції та вдосконалення останніх за такої необхідності. Таким чином, саморегуляція в нашому трактуванні постає рушієм вдосконалення особистості. Закономірним вважаємо вплив рівня саморегуляції на ефективність розв’язування міжособистісного конфлікту.

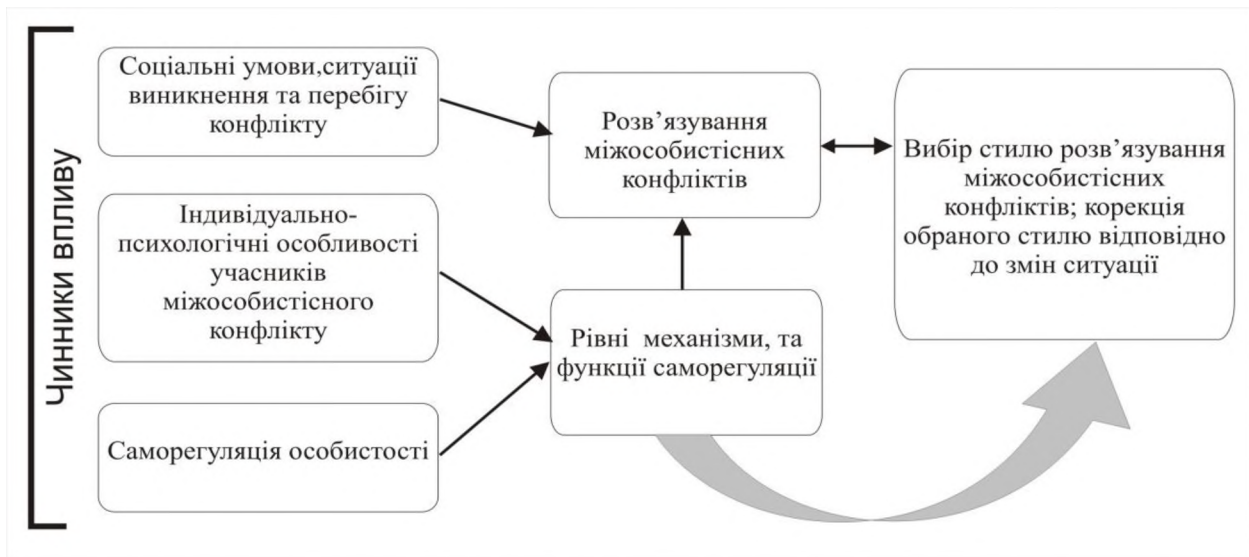

Рис. 1. Соціально-психологічна модель впливу саморегуляції на подолання міжособистісних конфліктів майбутніх педагогів.

Вміння майбутнього педагога усвідомлено впливати на себе (гальмування одних та стимулювання інших дій, бажань, потреб, вироблення внутрішніх механізмів регуляції), тобто саморегуляція, дозволяє вибірково ставитися до зовнішніх впливів, знижувати рівень психічної напруги, контролювати свої вчинки, формувати авторську життєву позицію. Саморегуляція особистості студентів передбачає усвідомлену мотивацію власних учинків, їх самооцінку та самоконтроль, свідоме стимулювання вольової активності, подолання небажаних емоційних станів, витримку задля подолання труднощів, використання засобів самозаспокоєння та самовладання, позитивну емоційну активність.

Відтак, опираючись на наведені вище положення, саморегуляцію особистості загалом та її функції, зокрема, розглядаємо за необхідний, провідний чинник конструктивного розв'язування міжособистісного конфлікту і, відповідно, передумовою цілісного морально-духовного розвитку майбутніх педагогів.

1. Анцыферова Л. И. Психологическое содержание феномена “субъект” и границы субъектно-деятельностного подхода / Л. И. Анцыферова // Проблема субъекта в психологической науке / Под ред. А. В. Брушлинского, М. И. Воловиковой, В. Н. Дружинина. – М.: Изд-во “Академический проект”, 2000. – С. 27–42.
2. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості / М. Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 1996. – №3. – С. 26–33.
3. Моросанова В. И. Индивидуальный стиль саморегуляции: Феномен, структура и функции в произвольной активности человека / В. И. Моросанова / Российская академия образования. Психологический ин-т. – М.: Наука, 1998. – 192 с.: табл.
4. Пов'якель Н. І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора психол. наук: спец. 19.00.07. “Педагогічна та вікова психологія” / Н. І. Пов'якель. – Київ, 2004. – 40 [1].

The article is aimed to evaluate the specific impact and socio-psychological ground of a semantic structure was created and described as a factor of self-regulation in solving interpersonal conflicts in adolescence he enlargement of self-regulation as a factor in solving interpersonal conflicts between students.

Key words: *self-regulation, mechanisms, functions of self-regulation, self impact, selfcorrection, interpersonal conflict, targeted mobilization, reflection.*